

مجموعه آثار حلاج

(طواسین، بستان المعرفة، کتاب روایت، تفسیر قرآن،
اشعار، تجربات عرفانی و کتاب کلمات)

تحقیق، ترجمه و شرح

قاسم میر آخوری

انتشارات بازتاب

مجموعه آثار حلاج

تحقیق، ترجمہ و شرح : قاسم میر آخوری

طرح جلد: مؤسسه آروین

حروفنگاری و صفحہ آرائی: لادن جوانی

چاپ: مؤسسہ آروین

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ است.

قیمت: ۹۵۰۰۰ تومان

شماره: ۸-۴-۷۵۲۲-۶۰۰-۹۷۸

آدرس: خ. انقلاب، ن. سرازده فروردین، ک. نوروز، پ. ۲۵

تلفن: ۶۶۴۱۱۲۲۵ - ۶۶۴۹۴۵۴۱

ایمیل: ketabekohsar@yahoo.com

سرشناسه : میر آخوری، قاسم، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور : مجموعه آثار حلاج، حسین، بستان المعرفة، کتاب روایت، تفسیر قرآن، اشعار، تجربیات، روش و کتاب کلمات/
تحقیق، ترجمه و شرح قاسم میر آخوری،
مشخصات نشر : تهران : بازتاب، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری : ۵۲۸ ص.
شابک : ۹۷۸۰-۶۰۰-۷۵۲۲۴۴-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۵۱۹-۶۲۳؛ همچنین به صورت زیر نویس.
یادداشت : نمایه.
موضوع : حلاج، حسین بن منصور، ۲۳۴-۳۰۹ق. -- نقد و تفسیر
موضوع : حلاج، حسین بن منصور، ۲۳۴-۳۰۹ق. -- سرگذشتنامه
موضوع : شعر فارسی -- قرن ۳ق.
موضوع : Persian poetry -- ۹th century
موضوع : شعر عرفانی عربی -- قرن ۳ق. -- ترجمه شده به فارسی
موضوع : -- ۹th century -- Translations Sufi poetry, Arabic: into Persian
موضوع : شعر عرفانی فارسی -- قرن ۳ق. -- ترجمه شده از عربی
موضوع : Persian -- ۹th century--anslations Sufi poetry, Persian -- from Arabic

PIR۴۳۷۰: رده بندی کنگره

۸فا/۱:

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۶۴۹۷۹

فهرست

- پیشگفتار ۵
- زندگی، آثار و اندیشه ۹

کتاب اول

- تراوس و بستان المعرفة ۳۵
۱. طاسین الراح ۳۷
۲. طاسین الفهم ۴۰
۳. طاسین الصفاء ۴۲
۴. طاسین الدائره ۴۵
۵. طاسین النقطة ۴۶
۶. طاسین الازل و الالتباس ۵۰
۷. طاسین المشيئة ۵۷
۸. طاسین التوحيد ۵۸
۹. طاسین الاسرار فی التوحيد ۵۹
۱۰. طاسین التنزيه ۶۰
۱۱. بستان المعرفة ۶۲

- ترجمه طواسین و بستان معرفت ۶۵

کتاب دوم

- کتاب روایت ۱۰۱

کتاب سوم

تفسیر قرآن ۱۳۹

کتاب چهارم

سیصد و چهل قطعه از تجربیات عرفانی حلاج ۱۹۷

کتاب پنجم

اشعار ۲۴۵

اشعار عربی ۲۴۷

ترجمه اشعار ۳۹۱

کتاب ششم

کتاب کلمات الحلاج؛ شرح و تفسیر ۴۵۵

□ کتابنامه ۵۱۹

□ نمایه ۵۲۵

پیشگفتار

از چهل و نه اثری که حلاج تألیف کرده است و این ندیم در کتاب الفهرست خود از آن نام می‌برد، تنها چهار کتاب و ۱۱۴ قطعه شعر و در حدود سیصد و چهل قطعه از تجربیات عرفانی او به دست ما رسیده است. متأسفانه در همان زمان که حلاج را زندانی، محاکمه و به قتل رساندند، تألیفات او را نیز از بین بردند. حامد وزیر برای انهدام مذهب کلامی، فقهی و عرفانی که حلاج بوجود آورده بود، نه تنها شاگردان وی را تحت تعقیب قرار داد، بلکه نه‌خه‌ای در متزیس کتابهای حلاج را هم از بین برد.

تنها از آن مجموعه چند اثر از گزند حوادث و وقایع روزگار محفوظ مانده است که به ترتیب چنین است:

۱. کتاب طواسین. این اثر طاسین بن، از دو نسخه موجود در استانبول و لندن، تصحیح کرده و در سال ۱۹۱۳ در پاریس با عنوان کتاب الطواسین منتشر کرده است. متن عربی این کتاب را نگارنده از روی همین نسخه تصحیح‌شده، نیز دیوان الحلاج و یلیه اخباره و طواسینه تحقیق سعدی ضناوی به فارسی ترجمه کرده است.

کتاب دارای ده بخش است که عبارتند از: طاسین السراج، طاسین الفهم، طاسین الصفا، طاسین الدایره، طاسین النقطة، طاسین الرن و التباس، طاسین المشیئة، طاسین التوحید، طاسین الاسرار فی التوحید و طاسین التنزیل.

«طواسین» جمع طس (طاسین) است. نام دیگر سورة نمل به سبب آغاز سورة با کلمه «طس»، طاسین گفته‌اند. مفسران گویند طس در ابتدای سورة نمل، سوگند به خدای لطیف و سمیع است. محتوای کتاب، درباره تجارب عرفانی حلاج به زبان بسیار پیچیده است.

۲. بستان المعرفة. باغ معرفت، از همان منبع پیشین به فارسی برگردانده‌ایم. حلاج این قطعه را به معرفت و ویژگیهای آن اختصاص داده است.

۳. کتاب روایت. بیست و هفت روایت که حلاج بر حسب واردات قلبی آن را بیان داشته است. اسنادی که حلاج برای این روایات بیان می‌دارد برخلاف روایات متداول که

سلسله اسناد آن اصحاب و تابعان و تابعان است و حدیث را از عهد پیامبر به یکدیگر منتقل کرده‌اند، یک سلسله از آیات و رموز قرآن و استعارات و کنایات و تمثیل‌های عرفانی است. به زعم او احادیث نه سفارش پیامبر را بلکه دستور خدا را بیان می‌کند. و اسناد حدیث مبتنی بر شهادت سلسله‌ای از راویان نیست که سینه به سینه به یکدیگر انتقال داده باشند و اکنون نیز مرده‌اند، بلکه از نظر حلاج سلسله اسناد احادیث مخلوقاتی هستند که برای عموم قابل شناخت هستند و اکنون حضور دارند. مثلاً سلسله این روایات را ببینید: حسین روایت کند: از رجب، از عزت، از صاحب حجاب، از خادم بیت‌المعذور، از صاحب سترافصی، از سفیر اعلیٰ.^۱ آنگاه بعد از نقل اسناد حدیث، روایت را نقل می‌کند.

متن این کتاب از روی شرح شطحیات روزبهان بقلی، تصحیح شده است.

۴. تفسیر قرآن. تفسیر است به ابو عبد الرحمن سلمی از قول حلاج در کتاب حقایق التفسیر خود آورده است. لویس ماسینیون این متن را استخراج و پس از مقابله با چند نسخه خطی آن را در سال ۱۹۱۲ در پاریس چاپ کرده است. ترجمه ما از روی این متن است. حلاج در این تفسیر از هر سوره یک یا چند آیه را انتخاب و به شرح و تفسیر آن پرداخته است.

۵. سیصد و چهل قطعه از تجربیات عرفانی حلاج که مجموعه‌ای است از سخنان، مواظ، وصایا و مناجات حلاج.

این قسمت را از متون مختلف تاریخی و عرفانی جمع‌آوری و ترجمه کرده‌ایم. در قسمت یادداشتهای این بخش به منابع مورد استفاده خود اشاره کرده‌ایم.

۶. اشعار. شامل ۱۱۴ قطعه که در جمع‌آوری و مطابقت آنها، منابع بسیاری را از نظر گذرانده‌ایم. در تحقیقات خود با دو دسته شعر مواجه شدیم؛ یک دسته اشعاری که با توجه به سند و ذکر آنها در منابع متعدد از خود حلاج بود و تعدادی دیگر از اشعار منتسب به وی است. در این مجموعه ما هر قطعه را با ذکر سند و منبع آن آورده‌ایم. تفاوت‌هایی در برخی منابع به چشم می‌خورد که ما مبنا را یکی دیوان الحلاج ماسینیون و دیگر تحقیق مصطفی الشیبی و سعدی ضناوی قرار داده‌ایم.

شعر حلاج ساده و روان و بی تکلف است. بیشتر اشعارش به صورت نیایش و التجا به خداوند است و کمتر از تعابیر متصوفه استفاده می‌کند. با وجود این برخی از اشعار او دارای تعابیر و مفاهیم کلامی، فقهی و فلسفی است که از فرق معاصر گرفته است. مانند کلابیه، کرامیه، معتزلیان، امامیه، قرمطیان و حکمای یونانی. کلماتی مانند نورالعین، خمر و هلال را از تصویری‌ها، آفاق و غایت الغایات را از قرمطیان، قدم و حَدَث را از معتزلیان، اسم آخر، لاهوت، ناسوت، حجاب و دوازده بروج را از امامیه، دوایر و تجزیه نامها به جزه‌ها مجزی را از حکمای یونان گرفته است.

۷. **علم الحلاج.** مجموعه‌ای است از تعابیر و مفاهیمی که حلاج در شعر و نثر خود آنها را به کار برده است. ما در این بخش به شرح و تفسیر این مفاهیم پرداخته‌ایم. احتمال دارد که درباره آثار حلاج تحقیقات دیگری هم انجام گرفته باشد که ما از آن بی‌اطلاعیم. به هر حال، آنچه ما در این مجموعه گردآورده‌ایم بخش اعظم آثار حلاج است که درستی آن از سوی علما و محققان و علاج‌شناس معروف لویی ماسینیون تایید شده است. ممکن است آثار دیگری را به او منتسب کنند یا صحت آن را تأیید نمایند، با وجود این از ارزش این مجموعه چیزی نخواهد کاست.

در پایان بر خود واجب می‌دانم تشکر و سپاس خود را از سرکار خانم لادن جوانی همسر فهیم و هوشمندم که با بردباری و خصوصاً فداکاری و عشق و محبت بی دریغ خویش همت به آماده‌سازی و صفحه‌آرایی کتاب کرده‌اند، صمیمانه ابراز نمایم.

قاسم میرآخوری

بهار ۱۳۹۲